

Sangam SKM College – Nadi
Lesson Notes - Week 1
Year 9
Vosa VakaViti

Strand: iTovo Vakavanua

Substrand: iTovo VakaVanua ni Veiwekani VakaVanua

Content Learning Outcome (Na Veika me Rawati)

1. Vakamatatataka na veiwekani vakavanua e na yasana vei tamana kei tinana.
2. Doudou ni cavuta na vosa ni veikacivi eso vei ira na weka.

NA VEIWEKANI VAKAVANUA.

i. Na Veibatiki (kakana)

- E vakavu na veibatiki e na gauna makawa ni veivaluvaluti, ni ra tiko na mataqali turaga, ra tiko tale ga o ira na bati se liga ni wau.
- O ira na turaga e tu na i cakacaka ni kedra.
- E na so na vanua ni ra lesu mai e na i valu na bati e sa qai dau cakava na turaga, qo o ira na i cakacaka ni kena, e dua na kedra, kedra na bati qo.
- Na kakana e vakarautaki oya e vakatabui sara ni dua tale e tara, era na tara ga na bati ni kedra.

ii. Na Veitabani –

- rau na vanua qo e tautauvata na nodrau i tutu vakavanua.
- Ke rau sa vanua turaga, se liga ni magiti ruarua, e rau na veitabani tale ga.
- E dua tale na kena i vakamacala ni veitavaleni na nodrau vu na vanua e rua qo.
- era dau vakayacora na ivakarau ni veiqati e na sala ni veivakadrukai.
- Era na veidouvaki, ra veisiosiotaki me vaka ga na i vakarau ni veitavaleni.
- E na sega ni vinakata e dua me malumalumu se druka.
- E na cakava kece ga na i walewale se i lawaki me vakadrukai kena i sa kina.

iii. Veitauvutaki –

- veitauvutaki e rua na vanua rau vu vata.
- Ni rua e rau veitauvutaki e rawa me rau veitauri i yaya vakadoudou se rau veisa vosa kaukaua.
- E dua na i vakaraitaki ni veitauvutaki o Matokana e na yanuyanu o Ono i Lau kei Namara e Tailevu, Moce, Oneata kei Levuka e na yasana tiko ga o Lau. E rua tale ga na vanua e rau veitauvutaki na vanua vakaturaga o Noco kei Lau.

Na Taro

1. E vu vakacava na veiwekani vakavanua ni veibatiki?
2. Vola mai e so na ka e dau kilai tani kina na veiwekani vakavanua ni veitabani? E vu vakacava na veitabani?
3. Vola na ivakaraitaki ni vica na vanua era veitauvutaki? E vu vakacava na veiwekani qo ni Veitauvutaki?

Sangam SKM College – Nadi

Lesson Notes – Week 2

Year 9

Vosa VakaViti

Strand: Wilivola Kei Na Vakavakadigo

Sub Strand: Vanua ni vakaitukutuku, veivosaki e veisiga, vosa e vakayagataki e na vakacacali.

Content Learning Outcome: (Na Veika me Rawati)

- ❖ Vakamacalataka na ibalebale ni Serekali
- ❖ Vakamacalataka na iwalewale ni buli Serekali
- ❖ Dikeva, veitalanoataka na ivakavuvuli ni Serekali

NA SEREKALI

Wilika na Serekali soli koto era qai sauma na kena taro vakarautaki

NA BULA NI GONE

Vola: Peni Delaibatiki

1. Era qito ka marau voli e na veisiga
Ka vakaraitaka vakasavasava na yalodra dina
Ia, nira cudru e totolo sara na liga
Na vinaka tale ni yalodra e **bera na liva**
2. Era talairawarawa ka vakarorogo
Vei ira era bula e na koro
Yawa vei ira na loma kocokoco
Ni ra vulica na bula e taucoko
3. Era lomakasa ka dau nanuma
Na veika kece eda dau tukuna
Na vinaka ni vosa kei na i vukivuki
Era na dau vakaraitaka tale mai

muri

4. Sega na ka e vuni vei ira
Nira sa keda I yaloyalo ka dina
Yaga kina meda na qarauna
Kani lutu na niu lutu ki vuna
5. Bula ni gone sa I dusidusi vinaka
Vei keda kece sara na tamata
Me dau savasava na yaloda,
noda rai kei na vakasama
Me vaka na ka e gadreva na noda Turaga

Na Taro

1. Vakamacalataka mada e **rua** na nodra ivakarau na gone e tukuni tiko e na serekali.
2. Na duidui cava e koto e na nodra bula na gone kei ira na qase
3. Vola e **dua** na ka e yaco e na serekali e
 - (i) vakamarautaki iko kei na vuna
 - (ii) bolei kina na nomu bula kei na vuna

Na ikuri ni vakamacala matai lalai ni vakamacala kei na suitu ni Serekali e na qai soli ena kalasi ni macawa mai qo

SA YALA E KE

Sangam SKM College – Nadi
Lesson Notes – Week 3
Year 9
Vosa VakaViti

Strand: Wilivola Kei Na Vakavakadigo

Sub Strand: Vanua ni vakaitukutuku, veivosaki e veisiga, vosa e vakayagataki e na vakacacali.

Content Learning Outcome: (Na Veika me Rawati)

- ❖ Vakamacalataka na ibalebale ni Serekali
- ❖ Vakamacalataka na iwalewale ni buli Serekali
- ❖ Dikeva, veitalanoataka na ivakavuvuli ni Serekali

NA SEREKALI

Sa soli koto na Serakali Na Bula Ni Gone e na karua ni noda kalasi se na *Week 2* oya e na macawa sa oti. Ia sa koto e ra na ivakamacala ni Serekali kei na kena ivakamacala.

NA IVAKAMACALA NI SEREKALI

a. NA I BALEBALE NI SEREKALI

- E serelaki na bula ni dua na gone. Era dau vakaraitaka sara ga vakavinaka na lomadra dina, ni ra cudru e totolo na ligadra ni oti ga ya e bera tale na liva (totolo) na vinaka ni yalodra.
- Era talairawarawa ka vakarorogo vei ira na qase cake
- Era lomakasa na ivukivuki kei na ivosavosa e ra vakaraitaka na qase era na vakaraitaka tale mai

b. WALEWALE NI BULI SEREKALI

1. Na Vosa ka rogorogo vata

- E digitaka na vosa **rorogo vata ena i tinitini ni veiyatu eso ni qaqa ni serekali.**
- **I Vakaraitaki** - e tini ena ‘a’ na i matai, i kava, i kalima ni qaqana ka tini ena ‘o’ na i matai ni qaqani serekali

2. Na Vakayagataki ni Vosavosa vakaviti

- Bera na liva
- Lutu na niu, lutu ki vuna

c. NA IVAKAVUVULI NI SEREKALI

- Me da dau yalovinaka ka vosoti ira era caka cala vei keda
- Na ivakarau o vakaraitaka e na vakaraitaki vei iko

NA TARO

1. Na cava na vuna e vakayagataka kina o Delaibatiki e so na ivosavosa vakaViti e na qaqani Serekali?
2. Vola na ibalebale ni vosavosa vakaViti e rua ‘Bera na Liva’ kei na ‘Lutu na Niu ka lutu ki vuna’
3. Tukuna e so na ivakarau ni bula era bulataka na gone ena Serekali?

SA YALA EKE.